

آشنایی با منطق

نگارش: سید علی حسینی

آشنایی با منطق

نگارش: سید علی حسینی

www.ketab.ir

حسینی، سید علی، ۱۳۳۶ -
آشنایی با منطق/نگارش سید علی حسینی. - قم:
کتاب بختیاری، ۱۳۹۰.

۱۸۴ ص

۲۵۰۰۰ ریال

ISBN 978-961-2507-16-0

فهرست نویسی بر اساس فیپا

۱. منطق. ۲. منطق - راهنمای آموزشی. الف. عنوان.
ح ۲۰/ف ۷۸/BC ۱۶۰

شناسنامه کتاب

آشنایی با منطق

مؤلف: سید علی حسینی

ناشر: کتاب بختیاری

تیراژ: ۲۰۰۰

تاریخ و نوبت چاپ: اول - ۱۳۸۹

چاپ: ولیعصر

قیمت: ۲۵۰۰ تومان

«کلیه حقوق مادی این اثر متعلق به انتشارات کتاب بختیاری می باشد»

نشانی: قم، خ ارم، پاساژ قدس، پ ۹۸، انتشارات بختیاری

شماره های تماس: ۰۲۵۱ ۷۸۳۳۳۰۹ ۰۹۱۲ ۵۵۱ ۵۲ ۳۱

شماره حساب: ۰۱۰۲۴۰۷۷۹۱۰۰۳ به نام حسین بختیاری بانک ملی حجتیه قم

درآمد:

کمتر کسی است که از معارف و علوم مختصر اطلاعاتی داشته و واژه «منطق» را نشنیده باشد. منطق در لغت به معنای گفتار و در اصطلاح اسم برای علمی است که راه استدلال و روش فکر را آموخته و مراعات آن فکر را از خطا حفظ می‌کند. معلوم نیست مدون این علم (ارسطو) نامی برای آن گذاشته باشد، گرچه گاه به مجموعه رسائل و کتب خود «انالوتیکا» اطلاق می‌کرد، اما پس از چندی شارحین این کتب آنها را به نام «ارگانون» نامیدند. ارگانون به معنای آلت است و چون این علم آلت و وسیله‌ای است برای درست فکر کردن به این نام خوانده شده است.

غایت منطق

چون انسان در افکارش بسیار قابل خطا و اشتباه است، از این رو به قواعدی نیاز دارد که فکر او را از خطا حفظ کند. چنانکه در رساله جمهوریت افلاطون از قول سقراط نقل شده که باید برای درست اندیشیدن قواعد معینی تدوین کرد.

سقراط می‌گوید:

«منطق تاج تمام علوم است و بدون آن در هیچ علمی نمی‌توان وارد شد و به واقع رسید.»
و در بالای درب باغ آکادمی افلاطون این نوشته به چشم می‌خورد:
«هر که منطق نمی‌داند بر ما وارد نشود.»

منطق جزء چه علمی است؟

منطق از دیدگاه ارسطو علم نیست، بلکه آلت و ابزاری است که به کار بردن آن در تمام علوم ضرورت دارد و نام «ارگانون» نیز مؤید این اندیشه می‌باشد.

منطق ارسطو علم فکر یا علم به معنای دقیق کلمه نیست، بلکه تنها روش شناخت استعمال یا نوعی متدلژی است. و همه مفسران کتب ارسطو نیز گفته‌اند: منطق از اجزاء علوم نیست، بلکه ارگانون و آلت فلسفه است و برخی آن را جزء فلسفه شمرده‌اند.

پیدایش منطق

تاریخ پیدایش منطق به معنای اصل قوه ادراک و تعقل همان تاریخ پیدایش بشر است. اما منطق تدوینی را به حسب مشهور از زمان ارسطو می‌دانند، گرچه برخی از حکمای ایلانی و سفسطائیان مباحثی از منطق را داشته و نیز در مکتب سقراط و افلاطون به طور پراکنده بوده و برخی از صاحب نظران و اندیشمندان سرچشمه منطق و فلسفه را شرق و ایران دانسته و شواهدی نیز برای اثبات این مدعا ارائه نموده‌اند.^۱

اختلافی نیست در اینکه «ارسطو» نخستین کسی است که قواعد منطق را منظم کرده و آن را بهترین سلاح در برابر سوفیست قرار داد و به همین مناسبت به عنوان «معلم» مشهور شده. اما آیا به ابتکار خود این قواعد را وضع کرد چنانکه عده ای گفته‌اند و یا شاهکار ارسطو فقط تنظیم و تدوین این قواعد بوده است نه وضع آنها؟

آنچه از تاریخ فلاسفه قبل از ارسطو بر می‌آید این است که پاره ای از مباحث منطق در میان آنها مورد بحث بوده چنانکه سقراط در تصورات و افلاطون در تصدیقات بحث کرده و سقراط در جدل تسلط کاملی داشته و همچنین افلاطون که در بسیاری از محاوراتش روشهای «دیالکتیکی» یعنی جدل و احتجاج به کار رفته و نیز کتابی در ارتباط با «جدل و سفسطه» نوشته و همچنین مناقشاتی در حصول تصورات در ذهن و مباحثی در ارتباط با شیوه های استدلال داشته است، خطا به و شعر نیز مورد بحث بوده است.

خود ارسطو در فصل پایانی از کتاب «اغالیطه» می‌گوید:

۱- دانش پژوهان جهت آگاهی بیشتر می‌توانند به دیباچه کتاب «رهبر خود» مراجعه فرمایند.

قواعد هر علم و فن به تدریج تدوین می شود و نمی توان گفت دانشی یک باره کامل و تمام وضع شده است بلکه پایه آن علم، نخست به دست شخصی گذارده شده و آیندگان آن را به صورت کاملتر و بهتر وضع نموده اند.

من نیز از افکار و تلاشهای گذشتگان در فنون بسیاری استفاده کرده ام اما باید بگویم در قیاس و برهان وجدل و سفسطه کسی قبل از من بحثی نداشته و تنها من واضح آنها بوده ام. و همچنین جناب شیخ الرئيس^۱ در منطق «شفا» از ارسطو نقل می کند که: «ما از پیشینیان خود جز قواعد غیرمنظمی را به ارث نبردیم اما نظم آنها کاری بوده که کوششهای فراوان و بیخوابیهای بسیار در راه آن کشیده ایم».

شایان توجه است که در مکتب سقراط آموختن منطق برای همگان آزاد نبوده و تنها عده خاصی که دارای شرایط بودند، می توانستند وارد این علم شوند و به همین جهت سقراط استاد افلاطون در تمام مباحث منطق و فلسفه کلمه ای ننوشته بلکه عقاید فلسفی او از کتابهای دوتن از شاگردانش به نام «زینفون» و «افلاطون» استخراج شده است.

افلاطون نیز در اوائل امر همان شیوه سقراط را داشت و به طور کلی مخالف تدوین مباحث منطق و فلسفه بوده اما بعدها به واسطه ضعف و سستی قوایش و ترس از نابود شدن و

۱- حسین بن عبدالله بن سینا (ابو علی - شرف الملک - شیخ الرئيس - حجة الحق) در پنج سالگی به مصاحبت پدر از بلخ به بخارا منتقل گردید و در آنجا به آموختن خط و قرآن اشتغال یافت و در ده سالگی در علوم ادب و قرائت و غیره میرز شد، در این اوان ابو عبدالله نائلی شاگرد ابوالفرج احمد بن طیب به بخارا آمد و در منزل پدر شیخ وارد شد، نائلی در منطق و حکمت و ریاضی از اساتید زمانش بوده، شیخ فرصت را غنیمت شمرده نزد وی به تلمذ پرداخت، نائلی از هوش و ذکاوت وی به شگفت آمد و به پدر شیخ توصیه نمود که شیخ را به کاری جز تحصیل علوم و ادب ننماید.

این خلکان گوید: در زمان تحصیل یک شب را تمام نخفت و در روز جز مطالعه اشتغالی نداشت.

بنا به قول مشهور شیخ الرئيس در سال ۳۷۳ به دنیا آمده و در ۴۲۷ از این جهان رخت برپست. این دویست رابه سنگ قبرش که اکنون در سرداب مزار وی در همدان است، نوشته اند:

حجة الحق ابو علی سینا در شجع (۳۷۳) آمد از عدم به وجود

در شمس ۳۸۱ (۳۸۱) که در کدکالار در کدک (۴۲۷) گذشت این جهان را به

از بین رفتن افکار و اندیشه هایش شروع به نوشتن نمود چنانکه ابونصر فارابی در رساله «جمع بین آراء افلاطون و ارسطو» می نویسد:

از جمله اختلاف میان افلاطون و ارسطو راجع به تألیف و تدوین مطالب منطقی و فلسفی بوده و افلاطون در اوائل امر از تدوین و نگارش ویاد دادن آنها به عموم منع می کرده و معتقد بوده که مطالب فلسفی و منطقی را تنها باید به صاحبان قلب پاک و عقل سالم یاد داد و این تفکر همچنان ادامه داشته تا وقتی که پیر و ضعیف شد و ترسید که ممکن است بر اثر عارضه فراموشی افکار و اندیشه های علمی او از بین برود.

و بر این اساس شروع به نوشتن کتابها و رساله نموده اما مطالب را به طریق رمز نگارش می داد تا تنها افراد مستعد و اشخاص شایسته نسبت به آنها آگاهی یابند. اما ارسطو بر خلاف عقیده استادش بر این باور بود که باید این گونه مطالب در اختیار خواستاران آن قرار گیرد.

اصل منطق ارسطو

ارسطو مجموعه مطالب منطقی خود را بر شش قسمت تألیف نموده ، آنگاه دو رساله دیگر در خطابه و شعر بر آن افزود . بنابر این منطق ارسطو مشتمل بر هشت کتاب بوده است . پس از وی «فرفوریوس» مقدمه ای بر کتاب منطق ارسطو نوشته که آن را (ایسا غوجی) نامید و این نه قسمت یا نه کتاب که مؤلفان اسلامی همچون شیخ الرئیس و خواجه نصیرالدین طوسی و دیگران تألیف خود را در منطق به همان ترتیب قرار دادند ، بدین قرار است:

۱- « ایسا غوجی » و این همان مقدمه ای است که « فرفوریوس » بر مقولات ارسطو نوشته و در آن از کلیات خمس بحث می شود.

۲- « فاطیغوریاس » که در مقولات عشر است .

۳- « باریرمیناس » که در آن راجع به مفردات الفاظ و جدا کردن آنها از قضایا و ترکیب مفردات بحث شده است .

۴- « انالوطیقای اول » یعنی تحلیلات اولیه .

کتابی که هم اینک تقدیم شما خوانندگان عزیز می شود، «آشنایی با منطق» نامیده شده است. در این کتاب سعی شده یک دوره مباحث منطقی مورد بررسی قرار گیرد تا دانش پژوهان و دستداران این علم بتوانند با مراجعه به کتاب حاضر، مسائل مربوط به آن را به راحتی در زمان اندک فراگیرند.

در خاتمه توفیق روزافزون یکایک دستداران دانش منطق را از خداوند متعال مسألت می نمایم.

قم-سید علی حسینی

بهار ۱۳۹۰

www.ketab.ir

فهرست مطالب

درآمد	۴
تعریف علم منطق	۹
تعریف علم و ارتباط آن با منطق	۱۱
تصور و تصدیق	۱۳
تقسیم علم به ضروری و نظری	۱۶
نیاز به مباحث الفاظ	۱۸
انواع وجود	۱۹
دلالت و اقسام آن	۲۱
تقسیمات الفاظ	۲۴
ترادف و تباین	۲۶
اقسام مرکب	۲۹
اقسام مفرد	۳۱
کلی و جزئی	۳۳
نسبتهای چهارگانه	۳۵
نسبت میان دو نقیض کلی	۳۹

۴۴	 کلیات خمس
۴۹	 عرض خاص و عرض عام
۵۲	 کلی منطقی، طبیعی و عقلی
۵۴	 تعریف
۵۹	 تقسیم
۶۳	 قضایا
۶۹	 اقسام قضیه حملیه به اعتبار موضوع
۷۱	 تقسیم قضایای شرطیه به شخصیه، مهمله و محصوره
۷۴	 قضیه حملیه به اعتبار کیفیت وجود موضوع
۷۵	 معدوله و محصله
۷۷	 قضایای موجهه
۸۷	 تقسیمات دیگر شرطیه
۸۹	 تناقض
۹۵	 عکس مستوی
۹۷	 عکس نقیض
۹۹	 نقض
۱۰۱	 حجت و هیأت تألیف آن یا مباحث استدلال

قیاس	۱۰۲
شکل اول	۱۰۷
شکل دوم	۱۱۱
شکل سوم	۱۱۳
شکل چهارم	۱۱۶
اقتراعی شرطی	۱۲۰
قیاس استثنائی	۱۲۲
لواحق قیاس	۱۲۵
استقراء	۱۳۰
تمثیل	۱۳۱
صناعات خمس	۱۳۳
صناعت برهان	۱۴۴
اقسام برهان	۱۴۴
شرایط مقدمات برهان	۱۴۶
اصطلاحات ذاتی و معنای آن در کتاب برهان	۱۴۷
صناعت جدل یا آداب مناظره	۱۴۹
آموزشهایی برای سائل	۱۵۷

آموزشهایی برای مجیب ۱۵۹

آداب مناظره ۱۶۰

صناعت خطابه ۱۶۲

توابع خطابه ۱۶۸

صناعت شعر ۱۷۱

صناعت مغالطه ۱۷۴

مغالطه‌های لفظی ۱۷۶

مغالطه‌های معنوی ۱۷۷

اجزای عرضی مغالطه ۱۷۸

فهرست مطالب ۱۸۰